

В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Специфіка налагодження суспільного консенсусу в інформаційному суспільстві

В умовах розвитку глобалізаційних процесів на загальноцивілізаційному рівні проблема забезпечення внутрішньої єдності націй і держав для необхідного в нових умовах вивільнення внутрішнього потенціалу розвитку набуває особливого значення. Поряд із цим становлення інформаційного суспільства обумовлює формування якісно нових міждержавних, міжнаціональних відносин глобалізованого суспільства, від відкритого інформаційного протистояння до продуктивного співробітництва, що, у свою чергу, потребує налагодження високого рівня громадянської консолідації в рамках націй і держав, вироблення ефективних механізмів творення суспільного консенсусу в реагуванні на проблеми, що виникають у швидкоплинному перебігу життєвих ситуацій ([Центр досліджень соціальних комунікацій](#)).

На різних етапах вивчення цього питання в його розгляді брали участь група дослідників під керівництвом академіка О. Онищенка, А. Майхрович, Р. Медвідь, О. Струтинська та ін. Однак динаміка розвитку інформаційного суспільства вносить нові корективи до системи характерних рис цього процесу, корективи, які мають бути враховані в методиках налагодження суспільної єдності на етапі становлення інформаційного суспільства.

Досягнення консенсусу серед членів національної спільності може бути дієвим і сприяти її ефективному розвитку в разі дотримання основних умов еволюційного процесу на конкретному етапі життєдіяльності суспільства. Це поняття нерозривно пов'язане з уявленням про рівень культури на інформаційному етапі розвитку людства, при найвищому в його історії рівні перетворювальної діяльності. Сучасні дослідники практично одностайні в тому, що «нове століття буде епохою науки і знань, панування високих технологій, інноваційних економік і соціальних організацій, глобальної інформаційної єдності людства, рішучого утвердження моральних імперативів у політиці, якісного росту інтеграційних процесів в економіці, культурі, політиці»¹. Забезпечення виробництва всієї необхідної сукупності матеріальних і духовних цінностей для подальшої еволюції суспільства потребує такого рівня організації діяльності, який здатний

¹ Див., н. п.: *Майхрович А.* Идеология: сущность, назначение, возможности. Минск: Право и экономика, 2001. С. 4.

гармонізувати інтереси суб'єктів розвитку, узгоджувати регіональні, національні і загальноцивілізаційні інтереси.

У сучасних умовах забезпечення необхідного консенсусу розвитку має відповідати таким критеріям:

– усі види суспільної діяльності мають бути узгодженими із системою закономірностей цього етапу загальноцивілізаційного розвитку. Наочним прикладом протилежного, неузгодженості національних і загальносуспільних інтересів став гітлерівський фашизм з його короткочасними показниками зростання у творенні нацистської держави і неможливістю конкурувати з творчим потенціалом багатонаціонального світу в міжнародних протистояннях. Про це саме свідчать усі приклади недовговічних державних утворень, що формувалися на культурі зверхності певної нації над іншими в умовах існування багатонаціональних держав і прискорення сучасних міграційних процесів;

– він має якомога точніше відображати інтереси нації в загальноцивілізаційному розвитку, розвиваючи її в постійно оновлюваних умовах цього розвитку і водночас зберігаючи її своєрідність і унікальність як конструктивний аргумент у міжнародному розподілі суспільної діяльності;

– трансформаційні процеси мають орієнтуватися на прогресивні національні традиції, духовно-ціннісні установки, зберігаючи цим самим національну специфіку суспільного розвитку в умовах активізації глобалізаційних процесів.

На нинішньому, постіндустріальному етапі цивілізаційного розвитку основною його рушійною силою є суспільне протистояння відносин нового, інформаційного суспільства, що формується на якісно нових виробничих технологіях, відносинам соціальної сфери індустріального суспільства, що разом зі своїм способом виробництва поступово стає історією.

Розвиток і використання інформації в історії людства завжди були показником рівня прогресу. Характерною особливістю інформаційного суспільства порівняно з усіма попередніми організованими способами соціального розвитку є створення найбільш повних можливостей доступу для членів цього суспільства та їхніх соціальних структур до наявних інформаційних ресурсів, їх використання і розвитку. У цьому суспільстві відбувається процес створення системи соціальних комунікацій, що відповідає потребам подолання викликів сьогодення, які перевершують усі раніше відомі в історії людства виклики. Еволюція системи соціальних комунікацій сучасного суспільства характеризується зростанням впливу горизонтальних інформаційних комунікацій при зменшенні, у той же час, впливу на соціальні структури, на окремих індивідів традиційних

вертикальних комунікацій в суспільстві індустріальному². Зазначений процес є особливо наочним на перехідному етапі від цього суспільства до суспільства постіндустріального³, оскільки останнє у все більшій мірі починає вирізнятися характерними особливостями прояву своєї інформаційної сфери.

По-перше, процеси інформаційних обмінів на основі здобутків науково-технічного прогресу останніх десятиріч вивільняються від традиційних вертикальних механізмів контролю змістовних характеристик використовуваної суспільством інформації (з урахуванням факторів географічних кордонів, адміністрування, технічних і ідеологічних систем впливу на поширення інформації, освітнього процесу тощо). При цьому слід звернути увагу на те, що в цьому разі йдеться про вплив вертикальних органів управління інформаційним процесом тих традиційних соціальних структур суспільства, що є характерними для індустріального суспільства. Вертикальні інформаційні обміни залишаються необхідними в нових якостях свого вираження як «системопідтримуючий, спрямований на суспільний розвиток, інформаційний механізм»⁴ якісно нових соціальних структур інформаційного суспільства.

По-друге, якісна відмінність нових соціальних структур від подібних структур індустріального типу полягає у вищому рівні використання потенціалу потрібної для життєдіяльності інформації. Новий рівень інформаційних технологій, сформована на його основі організаційно-правова база доступу до використання інформації, до нового інфотворення – все це стає основою для підвищення ефективності використання необхідної інформації в перетворювальній діяльності людини, мобілізації творчого потенціалу людей на вирішення всієї системи актуальних і перспективних завдань суспільного розвитку. При цьому вперше в людській історії формування соціальних інформаційних комунікацій стає не лише предметом цілеспрямованої діяльності координуючих центрів соціальних структур, а й можливістю безпосередньої творчості всіх зацікавлених членів суспільства.

По-третє, оптимізація управління інформаційною сферою, як глобальними інформаційними ресурсами, так і власним, національним інформаційним ресурсом, сприяє ефективному використанню як

² Див.: Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі / [О. С. Онищенко, В. М. Горovий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. С. 7–23.

³ *Горovий В., Горова С.* Термінологічні характеристики постіндустріального суспільства. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2016. Вип. 43.

⁴ Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі. С. 18.

безпосередньої виробничої складової інтелектуальної, творчої діяльності, у якій вбачається основний вид трудової діяльності людини в майбутньому.

По-четверте, можливості інформаційних обмінів сучасного суспільства обумовлюють зростаючі змістовні та інформаційно-психологічні впливи, у тому числі й небажані для індивіда, на свідомість і психологічну сферу людини, зростаючий загальний тиск сучасної інформаційної сфери на свідомість усіх людей, що потребує підвищення освітнього й загальнокультурного рівня членів суспільства, зміцнення прогресивних національних духовно-ціннісних орієнтирів, опори на національну інформаційну традицію як дороговказ інноваційного поступу.

У цілому «суспільний розвиток є одночасно проявом і показником розвитку духовно-культурного, загальноцивілізаційного. Тому, всі ознаки і критерії розвитку суспільства, перш за все такі як економічний, політичний, державний, свідчать про рівень духовно-культурних цінностей, накопичених суспільством. А тому і сам суспільний прогрес можливий лише на надійній духовній, гуманістичній основі. Реалізація принципів справедливого, демократичного суспільного і державного устрою має опиратися на міцний фундамент справді гуманістичних цінностей духовної культури – культури свого народу і культури інших народів, культури загальнолюдської»⁵ (Закінчення в наступному номері).

⁵ Майхрович А. Идеология: сущность, назначение, возможности. Минск: Право и экономика. С. 5–6.